

شناسایی عوامل مؤثر بر پایداری کسب و کارهای خرد در بخش کشاورزی استان خوزستان

طهماسب مقصودی^۱

گروه مدیریت کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شوشتر، شوشتر، ایران

چکیده

هدف از انجام این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کسب و کارهای خرد بخش کشاورزی استان خوزستان بود. این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ گردآوری داده‌ها غیرآزمایشی و از دسته تحقیقات همبستگی است. جامعه آماری تحقیق شامل مدیران کسب و کار خرد کشاورزی استان خوزستان ایجاد شده بعد از سال ۱۳۸۴ در استان خوزستان بود که از اعتبارات بانک کشاورزی استان استفاده نموده و تعداد آن‌ها برابر ۱۴۰۰۰ واحد کسب و کار خرد کشاورزی بوده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۱۸۵ نفر محاسبه گردید. ابزار اصلی جمع‌آوری و اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق، پرسشنامه بود. برای تعیین روایی، از روش اعتبار محتوایی استفاده شد. پایایی ابزار تحقیق با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه احراز شد ($\alpha = 0.86$). بین اندازه کسب و کار، تعداد سال‌های فعالیت، تعداد افراد شاغل، میزان سرمایه اولیه، ارزش تولید فعلی و پایداری کسب و کار خرد کشاورزی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین فاصله محل سکونت تا کسب و کار، فاصله تا محل فروش محصول و هزینه نهاده‌ای رابطه منفی و معنی‌داری با پایداری کسب و کار خرد کشاورزی در استان خوزستان وجود دارد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که چهار متغیر میزان سرمایه‌گذاری، اندازه کسب و کار، ارزش تولید فعلی و سال‌های فعالیت بنگاه حدود ۶۳/۳ درصد از واریانس مربوط به عوامل مؤثر بر پایداری را تبیین می‌نمایند.

واژه‌های کلیدی: کسب و کارهای خرد، پایداری کسب و کار، بخش کشاورزی.

۱ - نویسنده مسئول مکاتبات، tahmasebmagsoudi@gmail.com

مقدمه

امروزه یکی از دغدغه‌های اصلی کشور حل معضل بیکاری است که به دلایل ساختاری از جمله افزایش عرضه نیروی کار، کمبود سرمایه‌گذاری، مهاجرت روستاییان به شهرها، افزایش نرخ مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی، افزایش فارغ‌التحصیلان دانشگاه‌ها، جوانی جمعیت و ... بازار کار کشور با عدم توازن مواجه شده است (باصری و جهانگرد، ۱۳۸۶). در این میان کسب‌وکارهای خرد از عوامل مهم اشتغال‌زایی به شمار می‌روند. از این‌رو امروزه توجه به این نوع از فعالیت‌ها افزایش یافته است. در بسیاری از کشورهای دنیا، شرکت‌ها و کسب‌وکارهای خرد در جهت اشتغال‌زایی و توزیع درآمد نقش قابل‌توجهی ایفا می‌کنند (Dearman, 2012).

ایجاد و توسعه کسب‌وکارهای خرد به‌عنوان سیاستی مهم در ایجاد مشاغل جدید، تسریع در بهبود اوضاع اقتصادی و رشد کشورها محسوب می‌گردد (Garavan et al., 1995). در ایران کسب‌وکارهای خرد نقش بسزایی در توسعه و رشد اقتصادی ایفا می‌کنند. بر اساس گزارش سازمان صنایع کوچک و شهرک‌های صنعتی ایران، حدود ۹۰ درصد بنگاه‌های اقتصادی در ایران را بنگاه‌های با کم‌تر از ۵۰ نفر کارمند تشکیل می‌دهند. آسیب‌شناسی این بنگاه‌ها، مطالعه بر روی دلایل موفقیت یا شکست آن‌ها و ارائه مدل پایداری کسب‌وکارهای خرد می‌تواند کمک شایان توجهی به ارتقای کارایی، بهبود عملکرد و رقابت‌پذیری آن‌ها در بازار نماید (امین بیدختی، ۱۳۸۸).

بخش کشاورزی به‌عنوان خصوصی‌ترین بخش اقتصاد ایران، با توجه به ویژگی‌های ساختاری خود (پراکندگی و تنوع) زمینه را برای توسعه کسب‌وکارهای خرد داراست. ملاک اصلی در تعریف کسب‌وکارهای خرد تعداد افراد شاغل و میزان سرمایه است که اغلب فعالیت‌های صورت گرفته در این بخش قابلیت دسته‌بندی در کسب‌وکارهای خرد را دارد؛ اما مهم‌ترین مشکلی که این فعالیت‌ها دارند، عدم پایداری کسب‌وکارهاست. حمایت‌های دولتی و سوبسیدهای ارائه‌شده در این بخش زمینه را برای شروع کسب‌وکار فراهم می‌نماید، اما نبود سیاست‌های روشن بعدازآن و وجود ریسک‌های تولیدی و بازاری معمولاً کسب‌وکارهای ایجاد شده را با بحران مواجه می‌سازد.

بخش کشاورزی در استان خوزستان اهمیت خاصی دارد. امکان ایجاد ارتباط با کشورهای حوزه خلیج فارس برای صادرات، وجود مراکز تحقیقاتی فعال و پویا، وجود زیرساختها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی و تالابها، کشت ۶۳ نوع محصول زراعی و باغی در استان به‌دلیل تنوع اقلیمی و وجود کشاورزان و دامداران پیشرو از جمله شاخصها و ظرفیت‌های بخش کشاورزی خوزستان است. استان خوزستان با تولید ۱۱ میلیون تن تولیدات، مقام اول در تولید محصولات کشاورزی را دارا می‌باشد (سالنامه زراعی استان خوزستان، ۱۳۸۹). آمار و ارقام نشان می‌دهد که از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۹ حدود ۱۳۴۰۰ طرح کشاورزی در استان خوزستان به اجرا درآمده که از این تعداد تنها ۱۰ درصد به‌طور اقتصادی فعالیت می‌کنند و بقیه

ورشکست شدند (بانک کشاورزی استان خوزستان، ۱۳۸۹). از این‌رو یکی از مهم‌ترین مشکلات موجود در کسب‌وکارهای خرد کشاورزی، پایداری آن‌هاست.

کسب‌وکارهای خرد از راه چهار مجرای کارآفرینی، نوآوری و تغییر فن‌آوری پویایی صنعت و درنهایت ایجاد فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد بر اقتصاد جهانی تأثیرگذارند (غفاری آشتیانی و پیرمحمدی، ۱۳۸۷)؛ اما به دست آوردن وجوه موردنظر، جهت راه‌اندازی، تداوم و پایداری این نوع مشاغل و کسب‌وکارها، همواره به‌عنوان یک معضل برای کارآفرینان مطرح است (Deakins & Freel, 2003).

متخصصان حوزه کسب‌وکار تأکید ویژه‌ای بر شناخت عناصر تأثیرگذار بر پایداری کسب‌وکار دارند و معمولاً در قالب مدل‌های مفهومی و توصیفی به شرایط پایداری کسب‌وکار اشاره دارند. مدل پایداری کسب‌وکار با ایجاد درک مشترک از منطق کسب‌وکار، امکان تجزیه و تحلیل، بهبود مدیریت کسب‌وکار، ایجاد چشم‌انداز روشن موجب می‌شوند که شرکت‌ها با طرح‌ها و ایده‌های خود، زمینه ورود به بازار را فراهم آورده و در نتیجه امکان حفظ و ارتقاء موقعیت شرکتشان در بازارهای داخلی و جهانی را فراهم نمایند (Johnson et al., 2008).

Unido در سال ۲۰۰۲ مشاغل پایدار را دارای حداقل ۱۵ مشخصه می‌داند که در صورت واجد شرایط بودن مشاغل می‌توان آن را پایدار نامید. از جمله آن درآمد کافی و مدت ماندگاری بیش از ۵ سال و توسعه مستمر کمی و کیفی و عدم ایستایی آن و تناسب آن با تخصص است. علاوه بر آن شاخص‌های تناسب با توانایی‌ها و تخصص افراد، تطبیق با استانداردها، تنوع محصول نهایی، اشتغال‌زا بودن، تناسب با محیط‌زیست، تأمین مواد اولیه، وجود تکنولوژی مناسب، وجود نیروی انسانی متخصص، قابلیت صادرات، وجود ظرفیت مناسب و خالی، تمایل مشتریان به بهره‌گیری از محصول و وجود مزیت منطقه‌ای مناسب را می‌توان به آن افزود (Baden-Fuller & Haefiger, 2013).

علاوه بر این شاخص‌ها، مؤلفه‌های پایداری کسب‌وکار را باید در موارد قیمت تمام‌شده، تأمین منابع مالی، تأمین نیازهای بازار، بهره‌گیری از تکنولوژی، بهره‌گیری از حداکثر ظرفیت، ضرورت توجه به حوزه‌های بالادستی مشاغل، سازمان‌دهی مشاغل، تخصصی‌شدن و ارزیابی و نظارت جستجو کرد. هزینه‌هایی مانند آموزش، تأمین مواد اولیه، هزینه بازاریابی، هزینه تحقیقات، هزینه فروش، هزینه برندسازی، هزینه بسته‌بندی و ... بخش عمده‌ای از قیمت تمام شده را تشکیل می‌دهند. تأمین منابع مالی عمدتاً از طریق دولت تأمین می‌شود که ضمن ایجاد تعهدات مالی مانع از بهره‌گیری از فرصت‌های موجود می‌شود (Aidis, 2005).

شریف‌زاده و همکاران (۱۳۸۷) بر این باورند که در زمینه نیازهای حمایتی کسب‌وکارهای کشاورزی، پرداخت تسهیلات بانکی دارای اولویت است. احمدپورداریانی و عزیز (۱۳۸۹) شناخت راهبردهای کارآفرینانه را مدنظر داشته و یداللهی

اهداف تحقیق

هدف کلی این مطالعه تعیین میزان پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان و تعیین عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان می‌باشد. اهداف اختصاصی تحقیق شامل شناسایی ویژگی‌های کسب و کار (تعداد شاغلین، نوع طرح و...) و ارتباط آن‌ها با پایداری و تعیین عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان می‌باشد.

روش پژوهش

این تحقیق از لحاظ هدف کاربردی، از لحاظ گردآوری داده‌ها، غیرآزمایشی و از دسته تحقیقات همبستگی است. از نظر فرآیند اجرا کمی و به لحاظ منطق پژوهش قیاسی و از لحاظ زمان انجام پژوهش گذشته‌نگر است. متغیر وابسته تحقیق پایداری کسب و کارهای خرد است که با توجه به شاخص‌های پایداری مطرح شده توسط (UNIDO, 2002), (Baden-Fuller & Haefiger, 2013) و (al. Rogoff, 2004) با طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) مورد سنجش قرار گرفت. شاخص‌ها شامل درآمد کافی، مدت ماندگاری بیش از ۵ سال، تناسب با توانایی‌ها و تخصص افراد، تطبیق با استانداردها، تنوع محصول نهایی، اشتغال‌زا بودن، تناسب با محیط‌زیست، تأمین مواد اولیه، وجود تکنولوژی مناسب، وجود نیروی انسانی متخصص، قابلیت صادرات، وجود ظرفیت مناسب و خالی، تمایل مشتریان به بهره‌گیری از محصول و وجود مزیت منطقه‌ای مناسب بود. متغیرهای مستقل تحقیق در بخش‌های ویژگی‌های فردی مدیران کسب و کار خرد کشاورزی، ویژگی‌های کسب و کار خرد کشاورزی و معیارهای مرتبط با تأمین مالی دسته‌بندی شدند. جامعه آماری تحقیق، شامل مدیران کسب و کار خرد کشاورزی ایجاد شده بعد از سال ۱۳۸۴ تا سال ۱۳۹۴ در استان خوزستان بود و از اعتبارات بانک کشاورزی استان استفاده نموده و تعداد آن‌ها برابر ۱۴۰۰۰ واحد کسب و کار خرد کشاورزی بوده است. تعداد کسب و کارهای خرد ایجاد شده به تفکیک هر شهرستان در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱. تعداد واحدهای کسب و کارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان از سال ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۴

شهرستان	تعداد	نمونه
آبادان	۴۵۷	۷
امیدیه	۸۸۷	۱۱
اندیمشک	۱۲۵۰	۱۶
اهواز	۱۳۵۰	۱۷

فارسی و همکاران (۱۳۹۰) ساختار سازمانی و امکانات فیزیکی را برای توسعه کسب و کارهای خرد مورد توجه قرار داده‌اند. زیودار و قاسمی (۱۳۹۰) چارچوب کارآفرینانه و انصاری و سلمانی‌زاده (۱۳۸۸) تجربه شخصی و نقش دولت را در توسعه و پایداری کسب و کارهای خرد مؤثر می‌دانند.

صدری‌نیا و همکاران (۱۳۸۸) نشان دادند که تأمین مالی کسب و کارهای کوچک می‌تواند به کارآفرینان کمک کند تا بقاء شرکت‌های خود را تضمین کنند. خفایی (۱۳۸۸) عدم همکاری دستگاه‌های اجرایی استان و عدم پاسخگویی مناسب آن‌ها، انصاری (۱۳۸۰) عوامل مرتبط با مشخصات مجری طرح، عوامل مرتبط با مشخصات طرح و درنهایت عوامل مرتبط با ریسک سرمایه‌گذاری بانک را در عدم پایداری کسب و کارهای خرد مؤثر می‌دانند.

(Zheng & Fengyun, 2011) تقویت قدرت نوآوری و تکنولوژی و فن‌آوری و بهبود بازار داخلی و بین‌المللی، (Klaasat et al, 2010) مدیریت سرمایه‌انسانی در بنگاه‌ها، (Bakan & Yildiz, 2009) نوآوری، (Cassia, 2009) & Colombell کارآفرینی بنگاه و نوآوری‌های مالی و (Moore & Manrin, 2008) مدیریت فناوری و ارتباطات را در موفقیت و پایداری کسب و کار مؤثر می‌دانند. (al. Rogoff, 2004) عامل مشخصات فردی، مسائل مدیریتی، مسائل مالی، فعالیت‌های بازاریابی، مسائل منابع انسانی، شرایط اقتصادی، مشخصات محصول، رقابت، انضباط، فناوری، عوامل محیطی و (Chorev & Anderson, 2006) تعهد گروه مدیریتی، خبرگی، راهبرد سازمان به‌طور عام و راهبرد بازاریابی به‌صورت خاص، ارتباط با مشتریان و قابلیت‌های مدیریتی و تحقیق و توسعه را در موفقیت و پایداری کسب و کار مؤثر می‌دانند.

(Reynolds et al, 2010) بر اساس الگوی مفهومی دیده‌بان جهانی کارآفرینی مؤلفه‌های تأمین مالی، سیاست‌های دولت، برنامه‌های دولت و آموزش و تربیت، (et al. Sorooshian, 2010) برنامه‌های آموزشی و راهبردهای کارآفرینانه، (et al. Lindstrand, 2011) شبکه اجتماعی کارآفرین و تأمین مالی، (Dearman, 2012) روش‌های تأمین مالی، تکنولوژی مرتبط در دسترس و هزینه‌های شروع کسب و کار را مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب و کارها می‌دانند. با توجه به مبانی نظری تحقیق و پیش‌نگاشته‌ها عوامل تأثیرگذار بر پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی را می‌توان در ویژگی‌های فردی مدیران کسب و کارهای خرد کشاورزی (میزان تحصیلات، سابقه کاری، سن، جنسیت، شغل اصلی، میزان درآمد ماهانه، شغل دوم)، ویژگی‌های کسب و کار کشاورزی (اندازه واحد، نوع مالکیت، ظرفیت تولیدی، تعداد افراد شاغل، میزان سرمایه‌گذاری اولیه، میزان سرمایه فعلی، میزان هزینه، میزان تولید، ظرفیت اشتغال، فاصله تا محل سکونت، فاصله تا بازار فروش) و معیارهای مرتبط با تأمین مالی (میزان تسهیلات، مدت‌زمان دریافت وام، میزان معوقات، مدت‌زمان دریافت وام) دسته‌بندی نمود.

درصد پرورش گاو گوشتی، ۲۵/۶ درصد پرورش صنعتی گاو شیری، ۱۴/۴ درصد گلخانه صیفی جات و ۹/۷ درصد پرورش ماهی بوده است.

سابقه کار پاسخگویان به طور متوسط ۱۳/۱۲ سال بود. وضعیت درآمد ناخالص سالانه حاصل از کسب و کار خرد پاسخگویان نشان داد که متوسط درآمد ناخالص سالانه حاصل از کسب و کار خرد آن‌ها ۴۲۹۳۲۰۳۸۰ ریال است. ۴۸ درصد پاسخگویان اعلام کردند که دارای شغل دوم بوده که در این میان ۲۱/۷ درصد کارمند ادارات دولتی، ۳۵ درصد شغل آزاد و ۲۱/۷ درصد معلم و دبیر بودند. نتایج در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب ویژگی‌های فردی مدیران کسب و کارهای خرد

متغیر	میانگین	میانگین	تعداد	انحراف معیار	دامنه	شاخص
سن	۴۵/۶۴	۴۵	۴۰	۹/۵۸	۲۷	۷۸
سابقه کار در کسب و کار ایجاد شده	۱۳/۱۲	۱۲	۱۰	۳/۲۹	۳/۵	۲۹
سابقه کار کشاورزی	۱۴/۰۴	۱۶	۱۰	۹/۴۰	۰	۳۳
متوسط درآمد سالانه (ریال)	۴۲۹۳۲۰۳۸۰	۴۰۰۰۰۰۰	۴۰۰۰۰۰۰	۳۱۷۹۲۹۸۱۰	۵۰۰۰۰۰۰۰	۱۵۰۰۰۰۰۰۰

ویژگی‌های مرتبط با تأمین مالی

بررسی معیارهای مرتبط با بانک نشان می‌دهد که میانگین تسهیلات دریافت شده ۷۴۰۰۰۰۰۰۰ ریال بود. ۲۲/۴ درصد پاسخگویان یک بار، ۳۲ درصد آن‌ها دو بار و ۲۰/۸ درصد آن‌ها سه بار از تسهیلات بانک کشاورزی استفاده کردند. بررسی

۱۰	۷۵۰	ایذه
۹	۶۵۰	باغملک
۵	۲۰۰	بندر ماهشهر
۱۱	۸۶۰	بهبهان
۶	۴۵۰	خرمشهر
۱۶	۱۲۵۰	دزفول
۱۰	۷۸۰	دشت آزادگان
۷	۵۵۰	رامهرز
۹	۷۱۰	شادگان
۱۰	۸۰۶	شوش
۱۴	۱۱۰۰	شوشتر
۱۲	۹۵۰	لالی
۸	۵۵۰	مسجد سلیمان
۷	۴۵۰	هندیجان
۱۸۵	۱۴۰۰۰	کل

حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۱۸۵ نفر محاسبه گردید. روش نمونه‌گیری به صورت طبقه‌ای بود. ابزار اصلی جمع‌آوری و اندازه‌گیری متغیرهای تحقیق، پرسشنامه بود. برای تعیین روایی، از روش اعتبار محتوایی استفاده شد. پایایی ابزار تحقیق با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه احراز شد ($\alpha=0/86$). جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز، در دو بخش مطالعات کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی صورت پذیرفت. از تحلیل رگرسیونی به منظور شناسایی عوامل مؤثر بر پایداری کسب و کار استفاده شد.

یافته‌ها

ویژگی‌های فردی پاسخگویان

بررسی ویژگی‌های فردی پاسخگویان نشان می‌دهد که میانگین سن آن‌ها ۴۵/۶۴ سال است. بررسی سطح تحصیلات مدیران کسب و کارهای خرد کشاورزی نشان داد که ۱۱/۲ درصد آن‌ها در سطح ابتدایی، ۲۱/۶ درصد آن‌ها در سطح دیپلم، ۳۱/۲ درصد در سطح فوق دیپلم و ۲۷/۲ درصد در سطح لیسانس تحصیلات داشتند. بررسی نوع کسب و کار پاسخگویان نشان داد که ۱۶ درصد بنگاه‌های مورد مطالعه مرغداری، ۱۹/۲

تعداد معوقات بانکی پاسخگویان نشان می‌دهد که ۲۲/۴ درصد پاسخگویان معوقات بانکی نداشته ولی ۳۰/۴ درصد آن‌ها تعداد معوقات خود را ۳ تا ۶ ماه اعلام نمودند. بررسی مدت‌زمان تسهیلات دریافت شده نشان می‌دهد که به‌طور متوسط پاسخگویان ۱۲/۲۶ ماه را در انتظار دریافت وام بودند. حداقل مدت‌زمان ۴ ماه و حداکثر ۲۴ ماه بود. همچنین بیشترین فراوانی در طبقه کمتر از ۱۰ ماه قرار دارد (۴۴/۸ درصد) گزارش شده است (جدول ۳).

جدول ۳. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب ویژگی‌های مرتبط با بانک

متغیر	میانگین	میانه	نما	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
میزان تسهیلات دریافت شده	۷۴۰۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰۰	۳۷۴۷۸۹۶۰۹	۷۵۰۰۰۰۰۰	۲۰۰۰۰۰۰۰۰
تعداد دفعات دریافت وام	۲/۲۸	۲	۲	۱/۰۵۴	۱	۵
تعداد معوقات بانکی (ماه)	۳/۴۶	۳	۰	۲/۸۹	۰	۱۲
مدت‌زمان دریافت تسهیلات (ماه)	۱۲/۲۶	۱۲	۱۲	۵/۷۳	۴	۲۴

ویژگی‌های کسب‌وکار

بررسی ویژگی‌های کسب‌وکار خرد کشاورزی در استان خوزستان نشان داد که هر کسب‌وکار به‌طور متوسط ۵۵۰۰ مترمربع مساحت دارد که ۷۰ درصد آن‌ها خصوصی ۳۰ درصد آن‌ها تعاونی بود. تعداد سال‌های فعالیت کسب‌وکار به‌طور متوسط ۷/۵ سال بود. تعداد افراد شاغل در کسب‌وکار به‌طور میانگین ۴ نفر بود. ظرفیت اشتغال کسب‌وکار ایجاد شده ۵ نفر است. میزان سرمایه‌گذاری در کسب‌وکار به‌طور متوسط ۲۱۳۰ میلیون ریال بود. میزان سرمایه اولیه بنگاه‌ها به‌طور متوسط ۱۳۰۰ میلیون ریال، ارزش تولید فعلی به‌طور متوسط ۱۴۵۰ میلیون ریال، فاصله محل سکونت مدیر تا بنگاه به‌طور میانگین ۲۲/۶ کیلومتر، فاصله بنگاه تا بازار اصلی فروش محصول به‌طور میانگین ۱۱۲/۹ کیلومتر بود. سایر نتایج در جدول ۴ آمده است.

جدول ۴. توزیع فراوانی پاسخگویان برحسب ویژگی‌های کسب‌وکارهای خرد

متغیر	میانگین	میانه	نما	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
اندازه بنگاه (مترمربع)	۵۵۰۰	۵۰۰۰	۵۰۰۰	۳۸۷۴/۳	۸۰۰	۱۵۰۰۰
سال‌های فعالیت بنگاه	۷/۵	۷	۶	۳/۳۴	۲	۱۰
تعداد افراد شاغل (نفر)	۴	۴	۳	۱/۸۷	۱	۱۰
ظرفیت اشتغال (نفر)	۵	۵	۵	۲/۱۱	۱	۱۲
میزان سرمایه‌گذاری (میلیون ریال)	۲۱۳۰	۱۸۵۰	۱۸۰۰	۱۰۴۱/۹	۲۶۵	۵۵۰۰
میزان سرمایه اولیه (میلیون ریال)	۱۳۰۰	۱۲۰۰	۱۰۰۰	۶۶۷/۶	۷۵	۳۵۰۰
ارزش تولید فعلی (میلیون ریال)	۱۴۵۰	۱۳۰۰	۱۲۰۰	۷۶۵/۸	۱۵۰	۳۰۰۰
فاصله تا محل سکونت (کیلومتر)	۲۲/۶	۲۰	۲۰	۸/۵۶	۴	۴۰
فاصله تا بازار فروش (کیلومتر)	۱۱۲/۹	۹۵	۹۰	۳۴/۶	۲۰	۱۶۰
هزینه نهاده‌ای (میلیون ریال)	۶۵۰/۲۵	۵۰۰	۴۵۰	۴۶۷/۵	۳۰	۲۰۰۰
هزینه پرسنلی (میلیون ریال)	۳۷۴/۵۲	۲۵۰	۱۵۰	۳۳۴/۳۵	۱۰	۲۸۰۰
هزینه نگهداری (میلیون ریال)	۱۲۰/۷۶	۱۰۰	۱۰۰	۱۱۰/۲۳	۲۵	۵۰۰
دیگر هزینه‌های تولیدی (میلیون ریال)	۹۵/۲۴	۶۰	۵۰	۸۱/۳۸	۵	۵۰۰

پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی

به منظور بررسی پایداری کسب و کارهای خرد ۱۶ شاخص مدنظر قرار گرفت و از مدیران کسب و کارهای خرد خواسته شد تا میزان اثرگذاری هر کدام از این شاخص ها را بر پایداری کسب و کارهای خود ارزیابی نمایند. کمترین اثرگذاری نمره ۱ و بیشترین اثرگذاری نمره ۵ دریافت می کند.

نتایج به دست آمده نشان داد که از میان مؤلفه های مورد بررسی وجود نقدینگی مناسب در هنگام تولید دارای بالاترین اولویت جهت پایداری سازی کسب و کار می باشد و در اولویت های بعدی، وجود تقاضای کافی برای محصول در بازار و تأمین مناسب نهاده های تولیدی با هزینه پایین و با کیفیت مناسب قرار دارد. در اولویت های آخر نیز برگزاری دوره های آموزشی و ترویجی برای پرسنل به منظور بهبود بهره وری و مؤلفه در دسترس بودن فناوری های مناسب برای افزایش تولید و نگهداری محصول قرار گرفته است. نتایج در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵. توزیع فراوانی پاسخگویان بر اساس میزان پایداری کسب و کار خرد

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه ها
۱	۰/۱۷۱	۰/۶۴۳	۳/۷۵	وجود نقدینگی مناسب در هنگام تولید
۲	۰/۱۷۷	۰/۶۳۹	۳/۶۲	وجود تقاضای کافی برای محصول در بازار
۳	۰/۲۱۶	۰/۸۳۳	۳/۸۵	تأمین مناسب نهاده های تولیدی با هزینه پایین و با کیفیت مناسب
۴	۰/۲۱۸	۰/۷۸۹	۳/۶۲	حمایت از ایده ها و نوآوری های مطرح شده
۵	۰/۲۴۸	۰/۸۲۶	۳/۳۴	سرمایه اولیه مناسب
۶	۰/۲۶۹	۱/۰۷۸	۴/۰۱	وجود مزیت های منطقه ای در پرورش محصول
۷	۰/۲۷۰	۰/۸۸۴	۳/۲۷	تناسب توانایی ها و تخصص افراد
۸	۰/۲۹۱	۱/۱۳۵	۳/۹۰	قابلیت صادرات محصولات تولید شده
۹	۰/۳۰۵	۰/۹۵۲	۳/۱۲	همکاری و ارتباط مناسب با مراکز خدمات ترویجی و مشارکتی
۱۰	۰/۳۲۲	۰/۹۷۳	۳/۰۳	وجود برنامه ای برای مدیریت ریسک های تولیدی و بازاری
۱۱	۰/۳۴۳	۰/۹۶۹	۲/۸۳	مکان یابی مناسب کسب و کار
۱۲	۰/۳۴۷	۱/۱۷۰	۳/۳۷	وجود نیروی متخصص و تحصیل کرده در بنگاه
۱۳	۰/۴۱۶	۱/۰۷۷	۲/۵۹	مدیریت دانش و اطلاعات در کسب و کار
۱۴	۰/۴۲۹	۱/۱۳۸	۲/۶۵	مدیریت مشارکتی در کسب و کار
۱۵	۰/۴۵۱	۱/۱۶۳	۲/۵۸	در دسترس بودن فناوری های مناسب برای افزایش تولید و نگهداری محصول
۱۶	۰/۴۷۵	۱/۲۵۶	۲/۶۴	برگزاری دوره های آموزشی و ترویجی برای پرسنل به منظور بهبود بهره وری

* مقیاس: طیف لیکرت (۱=خیلی کم =۲ کم =۳ متوسط =۴ زیاد =۵ خیلی زیاد)

به منظور سنجش میزان پایداری کسب و کارهای خرد گویه ها باهم تجمیع گردید و کدبندی مجدد صورت گرفت. بر این اساس

۰/۱۶۴*	تعداد افراد شاغل	۸
۰/۰۲۳	ظرفیت اشتغال	۹
۰/۵۶۹**	میزان سرمایه‌گذاری	۱۰
۰/۴۸۶**	میزان سرمایه اولیه	۱۱
۰/۳۸۷**	ارزش تولید فعلی	۱۲
۰-/۲۷۱**	فاصله تا محل سکونت	۱۳
۰-/۱۶۱*	فاصله تا بازار فروش	۱۴
۰-/۲۸۸**	هزینه نهاده‌ای	۱۵
۰-/۱۱۲	هزینه پرسنلی	۱۶
۰-/۱۲۸	هزینه نگهداری	۱۷
۰-/۰۹۳	دیگر هزینه‌های تولیدی	۱۸

(***) و * به ترتیب معنی‌داری در سطح اطمینان ۰/۰۱ و ۰/۰۵)

بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان

جهت بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی از رگرسیون گام‌به‌گام استفاده شد. خلاصه نتایج تحلیل رگرسیونی در جداول ۸ و ۹ بدین شرح است:

جدول ۸. بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی با مقادیر ضرایب

ردیف	متغیر	همبستگی	تفسیر	تفسیر	تفسیر
۱	گام اول	۰/۴۴۸	۰/۲۰۱	۰/۱۷۰	۲۲/۶۸۸**
۲	گام دوم	۰/۶۲۲	۰/۳۸۷	۰/۳۳۸	۱۸/۸۲**
۳	گام سوم	۰/۷۳۰	۰/۵۳۳	۰/۴۷۵	۱۴/۳۷**
۴	گام چهارم	۰/۷۹۵	۰/۶۳۳	۰/۵۶۹	۱۰/۸۷**

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده مشاهده می‌شود که در اولین گام متغیر میزان سرمایه‌گذاری وارد مدل گردیده است. ضریب همبستگی، این متغیر ۰/۴۴۸ و ضریب تعیین آن ۰/۲۰۱ و

کسب و کارهایی که نمره محاسبه‌شده آن‌ها کمتر از ۳۷ باشد، واحدهای ناپایدار هستند. تمامی کسب‌وکارها با نمره ۳۷ تا ۵۸ با پایداری متوسط و کسب‌وکارهای خرد با نمره بالاتر از ۵۸ واحدهای پایدار دسته‌بندی می‌شوند.

بررسی میزان پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی استان خوزستان نشان داد که ۱۷/۳۰ درصد آن‌ها در سطح پایداری پایین، ۵۰/۸۱ درصد در سطح متوسط و ۳۱/۸۹ درصد در سطح پایداری بالایی قرار دارند؛ بنابراین می‌توان گفت میزان پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی در استان خوزستان در حد متوسط رو به بالا قرار دارد. نتایج در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶. سطح‌بندی میزان پایداری کسب‌وکارهای خرد کشاورزی استان خوزستان

پایداری	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کم	۳۲	۱۷/۳۰	۱۷/۳۰
متوسط	۹۴	۵۰/۸۱	۶۸/۱۱
زیاد	۵۹	۳۱/۸۹	۱۰۰
کل	۱۸۵	۱۰۰	

بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق و پایداری کسب‌وکار

در بررسی رابطه بین پایداری کسب‌وکار خرد و متغیرهای مستقل تحقیق از ضریب همبستگی پیرسون و اسپیرمن استفاده شد. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که بین اندازه کسب‌وکار، تعداد سال‌های فعالیت، تعداد افراد شاغل، میزان سرمایه اولیه، ارزش تولید فعلی و پایداری کسب‌وکار خرد کشاورزی رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همچنین بین فاصله محل سکونت تا کسب‌وکار، فاصله تا محل فروش محصول و هزینه نهاده‌ای رابطه منفی و معنی‌داری با پایداری کسب‌وکار خرد کشاورزی در استان خوزستان وجود دارد. نتایج در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷. بررسی رابطه بین متغیرهای تحقیق و پایداری کسب‌وکار

ردیف	متغیر پیش‌بین	R
۱	سن	۰/۱۱۲
۲	تحصیلات	۰/۱۰۲
۳	سابقه کار در کسب‌وکار	۰/۰۸۶
۴	سابقه کار کشاورزی	۰/۱۰۰
۵	متوسط درآمد ماهیانه	۰/۱۵۱*
۶	اندازه بنگاه	۰/۴۵۱**
۷	سال‌های فعالیت بنگاه	۰/۲۰۵**

ضریب تعیین تصحیح شده برابر ۰/۱۷۰ بوده است. به عبارتی این متغیر توانایی تبیین ۲۰/۱ درصد تغییرات متغیر وابسته را دارا می باشد. در گام دوم تحلیل، متغیر اندازه بنگاه وارد معادله گردیده است. این متغیر ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۶۲۲ و ضریب تعیین را به ۰/۳۸۷ افزایش داده است. بنابراین دو متغیر مذکور توانایی تبیین ۳۸/۷ درصد از تغییرات متغیر وابسته را دارا می باشند. در گام سوم متغیر ارزش تولید فعلی کسب و کار وارد معادله گردیده است. با ورود این متغیر، ضریب همبستگی چندگانه به ۰/۷۳۰ و ضریب تعیین به ۰/۵۳۳ افزایش پیدا کرده است؛ بنابراین مجموع سه متغیر وارد شده، توانایی تبیین ۵۳/۳ درصد تغییرات متغیر وابسته را دارا می باشند. متغیر سال های فعالیت بنگاه متغیر بعدی است که وارد معادله گردیده و میزان ضریب همبستگی چندگانه را به ۰/۷۹۵ و ضریب تعیین را به ۰/۶۳۳ افزایش داده است. با ورود این متغیر توانایی تبیین درصد تغییرات متغیر وابسته به ۶۳/۳ درصد افزایش پیدا کرده است.

جدول ۹. مقادیر ضرایب رگرسیونی و سطح معنی داری

متغیرهای مستقل	ضریب استاندارد نشده B	استاندارد خطا	ضریب استاندارد شده Beta	مقدار t	سطح معنی داری
ضریب ثابت	۴۸/۰۵۲	۷/۰۲۶	-	۶/۸۴۰	۰/۰۰
میزان سرمایه گذاری	۴/۸۹۴	۰/۹۰۱	۰/۵۴۵	۵/۴۲۹	۰/۰۰
اندازه کسب و کار	۲/۵۱۸	۰/۹۱۵	۰/۲۸۲	۲/۷۵۱	۰/۰۱۲
ارزش تولید فعلی	۰/۴۱۱	۰/۱۰۰	۰/۳۸۶	۴/۱۱۲	۰/۰۰۱
سال های فعالیت بنگاه	۱/۴۹۱	۰/۵۹۴	۰/۲۵۰	۲/۵۰۹	۰/۰۲۱

بر اساس نتایج حاصل از ضرایب β مشاهده میشود که متغیر میزان سرمایه گذاری ($\beta=۰/۵۴۵$) بیش از سایر متغیرها بر پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی تأثیر میگذارد و بعد از این، متغیر تعداد ارزش تولید فعلی ($\beta=۰/۳۸۶$) بیشترین تأثیر را دارد. همچنین متغیرهای، اندازه کسب و کار و تعداد سال های فعالیت در درجه بعدی اهمیت قرار دارند.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به نتایج به دست آمده متغیر میزان سرمایه گذاری بیشترین تأثیر را در پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی دارد. مطالعات خفایی و همکاران (۱۳۸۸) اثر مثبت سرمایه را بر موفقیت و پایداری واحد تولیدی مورد تأیید قرار می دهند. هرچه اندازه واحد کسب و کار بزرگتر باشد میزان پایداری آن نیز بیشتر می گردد. نتایج تحقیق فیض پور و مؤید (۱۳۸۷)، انصاری (۱۳۸۰) این نتیجه را تأیید و نتیجه تحقیق فیض پور و مؤید (۱۳۸۷) آن را تأیید نمی کند. سومین متغیر تأثیرگذار متغیر ارزش تولید فعلی است. میزان تولید تأثیرگذاری مثبتی بر پایداری کسب و کارهای خرد کشاورزی دارد. نتایج تحقیق مظفرامینی و رضانی (۱۳۸۵) با نتایج این تحقیق همخوانی دارد. متغیر چهارم تأثیرگذار سال های فعالیت کسب و کارهای خرد کشاورزی است. تعداد سال های فعالیت واحد تولیدی تأثیر مستقیمی بر میزان موفقیت آن دارد و با نتایج تحقیق فیض پور و مؤید (۱۳۸۷) مطابقت دارد. هرچه واحد تولیدی تعداد سال های بیشتری فعال بوده باشد پایداری عمل می کند. این موضوع می تواند به علت وجود سرمایه در گردش بیشتر در واحدهای تولیدی و یا شناخت مناسب از بازار باشد. همچنین به علت پایین بودن ارزش زمین در سال های گذشته، واحدهایی که از عمر آنها بیشتر است اندازه واحدهای بزرگتری را نیز شامل می شود.

پیشنهادها

- با توجه به نتایج تحقیق پیشنهادهای زیر مطرح می گردد:
- سنجش توان مالی مجریان و آنچه به عنوان آورده شخصی در طرح متعهد می شوند؛
  - جمع آوری اطلاعات از واحدهای تولیدی و سنجش اندازه بهینه از واحد تولیدی؛
  - برگزاری برنامه های آموزشی و نظارتی بیشتر برای کسب و کارهای خرد جوان تر.

تقدیر و تشکر

این مقاله از طرح پژوهشی با عنوان بررسی عوامل مؤثر بر پایداری کسب و کارهای خرد در بخش کشاورزی (مورد مطالعه: استان خوزستان) که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر انجام پذیرفت، استخراج شده است.

منابع و مآخذ

۱۴. یداللهی فارسی، ج، زالی، م. ر. و باقری فرد، م. (۱۳۹۰). شناسایی عوامل ساختاری مؤثر بر توسعه کارآفرینی دانشگاهی؛ مطالعه موردی دانشگاه جامع علمی کاربردی. سیاست علم و فناوری، شماره ۱۳، صفحات ۱۷-۳۲.
15. Aidis, R. (2005), Institutional Barriers to Small and Medium Sized Enterprises Operations in Transition Countries. *Small Business Economics*, 17: 157168-.
16. Baden-Fuller, C., & Haefiger, S. (2013). Business Models and Technological Innovation. *Long Range Planning*, 46 (6): 419426-.
17. Bakan, I., & Yildiz, B. (2009). Innovation strategies and innovation problem in small and medium-sized enterprises: an empirical study. *International Studies in Entrepreneurship*, 21: 6.
18. Cassia, L., & Colombelli, A. (2009). Growth factors in small and medium- sized enterprises: The case of an Italian region, department of economics and technology management university of bergamo. Italy, 2009.
19. Chorev, N., & Anderson, F. (2006). The Economics of Small Business Finance: The Roles of Private Equity and Debt Markets in the Financial Growth Cycle. *Journal of Banking and Finance*, 22) 6673-613 :-8-.
20. Deakins, K., & Freel, D. (2003). Nordic entrepreneurship research. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 32 (2): 313338-.
21. Dearman, H. (2012). Globalization and the small and medium-sized enterprises: search for potent strategies. *Global Outlook (formerly Business and Contemporary World)*, 11(3): 85104-.
22. Dearman, H. (2012). Factors Influencing Managers Decisions to prepare a Business plan. Available at SSRN 200/33/.
23. Garavan, T. N., Costine, P., & Heraty, N. (1995). The emergence of strategic human resource development. *Journal of European Industrial Training*, 19(10): 410-.
24. Johnson, M.W., Christensen, C.M., & Kagerman, H. (2008). Reinventing your Business Model. *Harvard Business review*, 86 (12): 5768-.
25. Klaas, B.S., klimchak, M., & Semadeni, M. (2010). The adoption of human capital services by for small and medium- sized enterprises: a diffusion of innovation perspective. *Journal of Business Venturing*, 25: 349.
26. Lindstrand, K., Craig, Ben R., William E. J., & Thomson, J. B. (2011). Small Firm Finance, Credit Rationing, and the Impact of SBA-Guaranteed Lending on Local Economic Growth. *Journal of Small Business Management*, 45(1): 116132-.
27. Moore, S.B., & Manring, S.L. (2008). Strategy development in small and medium- sized enterprises for sustainability and increased value creation. *Journal of cleaner production*, 17: 276283-.
۱. احمدپورداریانی، م.، و عزیز، م. (۱۳۸۹). کارآفرینی. تهران: انتشارات محراب قلم.
۲. امین بیدختی، ع. (۱۳۸۸). نقش بنگاه‌های کوچک و متوسط صنعتی در خلق فرصت‌های کارآفرینی. کاوش‌های مدیریت بازرگانی، دوره ۱، شماره ۲، صفحات ۱۷۱-۱۹۰.
۳. انصاری، م. ت.، و سلمانی زاده، ع. (۱۳۸۸). نوآوری در سازمان‌ها بر مبنای کارآفرینی سازمانی. راهبرد و توسعه، شماره ۱۸، صفحات ۱۶۶ - ۱۸۵.
۴. انصاری، و. (۱۳۸۰). شناسایی و تعیین نقش عوامل مؤثر بر رکود طرح‌های کشاورزی در ایران. پایان‌نامه جهت دریافت کارشناسی ارشد اقتصاد کشاورزی، دانشگاه تهران، دانشکده کشاورزی.
۵. بانک کشاورزی استان خوزستان. (۱۳۹۵). گزارش وضعیت وصولی مدیریت بانک کشاورزی استان خوزستان. همایش منطقه‌ای وصول مطالبات مدیریت‌های شمال غرب بانک کشاورزی. خبرگزاری صداوسیما جمهوری اسلامی.
۶. خفایی، ب. (۱۳۸۸). عوامل مؤثر بر عدم موفقیت شرکت‌های بخش کشاورزی شهرستان بوشهر و دشتستان. مجله تعاون، سال ۲۰، شماره ۱۲، صفحه ۱۸۳.
۷. زیودار، م.، و قاسمی، ا.م. (۱۳۹۰). اولویت بندی عوامل تسهیلگر در راه‌اندازی کسب و کارهای کوچک و متوسط با استفاده از روش مقدار ترکیبی قضاوت‌ها در محیط فازی. توسعه کارآفرینی، دوره ۴، شماره ۱۱، صفحات ۱۶۷-۱۸۶.
۸. سازمان جهاد کشاورزی استان خوزستان. (۱۳۸۹). سالنامه زراعی استان خوزستان. قابل دسترسی در: <http://www.kaj.maj.ir/portal>
۹. شریف‌زاده، ا.، رضوی، م.، عربیون، ا.، و غلامرضایی، س. (۱۳۸۷). تسهیل کارآفرینی جمعی به‌عنوان رفتاری برای پیدایش و توسعه تعاونی‌های کارآفرین. ماهنامه تعاون، شماره ۱۹۶، صفحات ۱۱۵-۱۲۳.
۱۰. صدری‌نیا، م.، میراسدی، س.، و روانی، م. (۱۳۸۸). روش‌های مختلف تأمین مالی بنگاه‌های کوچک و متوسط در مراحل مختلف دوره عمر. فصلنامه تخصصی پارک‌ها و مراکز رشد، سال ۱۹، شماره ۱۳، صفحات ۲۱-۱۳.
۱۱. غفاری آشتیانی، پ.، و پیرمحمدی، ف. (۱۳۸۷). نوآوری سازمانی در شرکت‌های کوچک و متوسط. ماهنامه تدبیر، شماره ۱۹۹، صفحات ۲۸-۳۳.
۱۲. فیض‌پور، م. ع.، و مؤید، م. (۱۳۸۷). توقف بنگاه‌های صنعتی و عوامل مؤثر بر آن: مطالعه موردی بنگاه‌های صنعتی کوچک و متوسط استان یزد طی برنامه سوم توسعه. فصلنامه پژوهش‌هایی اقتصادی ایران، سال ۸، شماره ۳، صفحات ۱۲۰-۹۹.
۱۳. مظفر امینی، ا.، و رضانی، م. (۱۳۸۵). ارزیابی عوامل مؤثر در موفقیت شرکت‌های تعاونی مرغداران گوستی استان تهران. مجله علمی-پژوهشی اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۱۴، شماره ۵۵، صفحات ۵۷-۶۶.

28. Reynolds, J., Black, J., David D., & David J. (2010). House Prices, the Supply of collateral and the Enterprise Economy. *The Economic Journal*, 106: 60-75.

29. Rogoff, H., Lee, Zh., & Suh, N. (2004). Universal Banking and the Future of Small Business Lending, in A. Saunders and I. Walters, eds., *Financial System Design: The Case for Universal Banking*. Burr Ridge, Ill. Irwin.

30. Sorooshian, M., Cole, R., Lawrence, A., Goldberg, G., & Lawrence, J.W. (2010). Cookie-Cutter versus Character: the Micro Structure of Small Business Lending by Large and Small Banks. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 39(2): 227-251.

31. Unido. (2002). UNIDO Business Partnerships for Industrial Development. Retrieved from: https://www.unido.org/fileadmin/user_media/Publications/Pub_free/Partnership_guide.pdf

32. Zheng, Y., & Fengyun, Y. (2011). The necessity and counter measures concerning china small and medium- sized enterprises technology innovation. *Energy Production*, 5: 933.

Archive of SID